

Egy francia diák Németországban. (Jean Breton, Notes d'un étudiant français en Allemagne. Paris, 1895.)

A németek nem szeretik a francziákat, de a francia nyelvet bámulatos szorgalommal és kitartással tanulják s a francia viszonyok felől alaposan vannak tájékozva. A francziák szintazonkép nem szeretik a németeket, de szomszédaik ismeretében még nem igen vannak túl a kezdet nehézségein, annak daczára, hogy olyan kegyetlen tanító mesterök volt, mint az «anne terrible», a «rettenetes év», mely ágyúdörgés hangján véste be leczkéit elméjükbe. Németországból évről évre számosan mennek Párisba, hogy a francia nyelvtudományt a legilletékesebb helyen tanulják, s Gaston Paris nyelvészeti előadásain, az École des Hautes Études-ben, első tekintetre azt hinné az ember, Jenában vagy Heidelbergában van, annyi a német hallgató. A francziáknál ellenben, úgy látszik, még ma is heroikus elhatározás kell ahhoz, hogy valaki néhány félévet németországi egyetemen töltsön; ez olyan rendkívüli, vagy legalább is nem mindennapi jelenség, a mely méltó arra, hogy «krónikába írassék». Íme, egy francia diák, Jean Breton, a ki igazán megeselekedte ezt a nagy dolgot, s álig hogy hazaérkezett, alig hogy lerázta az úti port, siet is számot adni benyomásairól, s közrebocsátja minden írói mesterkedés nélkül, egy kissé péle-méle, a maga egyszerű naplójegyzeteit.

A psychologusnak érdekes tanulmány, milyen hatással van valamely környezet olyanokra, kik attól idegenek. A fiatal szerzőnek ugyan nincs elég biztos szeme, nem tudja megkülönböztetni a jellemző vonásokat a lappáliaktól, s futólagos benyomások, útszéli discoursok alapján néha kissé elhamarkodva átalánosít; nagy érdeme azonban, s könyvének legfőbb vonzó ereje az az őszinteség, melylyel tapasztalatait előadja, s az elfogulatlanság és igazságszeretet, melylyel az idegen — és tegyük hozzá: ellenséges — milieut megfigyeli. Két tudomány tanulására veti magát: a philosophia és sociologia híres tanárait hallgatja a heidelbergi, berlini és lipcei egyetemen, — Kuno Fischert, Paulsent, Wagnert és Simmelt, de nemcsak az új tanok és módszerek érdeklik, hanem a gazdag, mozgalmas élet is, mely hullámaival körülzsongja. Igyekszik belémerülni a német diákéletbe; együtt tanul, vitatkozik és mulat német professorokkal és diákokkal az egyetemi Vereinekban, hol a komoly vitákat kedélyes symposionnal párosítják. Figyelmét nem kerüli el, hogy e szórakozások lényege a regula. Az esték nagy gyönyörűsége nem annyira az ivásban, mint a szabályszerinti ivásban van. A hagyomány tisztelete, a rend megtartása, a szabály követése boldoggá teszi a német diákat, a ki széles jó kedvében is megőrzi a fegyelem és engedelmesség szeretetét.

A «széles jó kedvet» mindjárt a német *Gemüthlichkeit* szóval

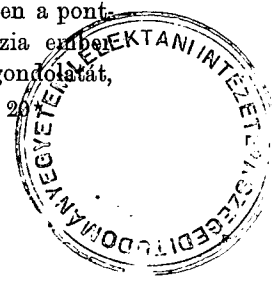
corrigálhatjuk meg, s gondolhatjuk, hogy Breton e fogalom mélységeit nem mulasztja el föltárni honfitársai előtt, a mi, franciaia létére, csodálatosan sikerül neki. Valóban, nem könnyű ezt a fogalmat meghatározni, adæquat franciaia szóval visszaadni meg épenséggel lehetetlen. Egy nyilt-szívű ember, a ki nem szereti a teketóriát, egy professor például, a ki szívesen koczingat hallgatóival; egy régi dal, melyben a jovialis hang érzékenységre olvad; egy mosolygó tájkép; egy csöndes kis hajlék a domboldalon; egy «csésze thea» igénytelen családi körben, honnan a ceremonia számúzve van, vagy egy séta diaktársaságban a heidelbergi hegyek közt: mindez *gemüthlich*, mindez fölvidít, örömmel tölt el, szivünkig hat. Ez az öröm a csöndes megatottság öröme, a mely ép oly távol áll a humortól, mint a híres franciaia vidámságtól (*gaité*), kész az elérzékenyülésre minden pillanatban, s hovatovább szemünkbe könnyet csal s egyszersmind ajkunkon mosolyt fakaszt.

A *Gemüthlichkeit* koszorújéért versenyeznek a német törzsek és városok mind. A százok erősen vitatják elsőségöket: extra Lipsiam non est vita; vi est vita, non est ita. Breton a bajoroknak adja a koszorút: Münchennek, az Isarparti Athénnek, a festők városának, hol az erkölcsök még egyszerűbbek, mint másutt, a sör édesebb, s a szerelem gyöngédebb.... Ám döntsék el mások ezt a fontos kérdést, valamint azt is, melyik a legelmesebb a német törzsek között. Annyi bizonyos, hogy a kis egyetemi városokban vonzóbb az élet és melegebb, mint a nagy intellectualis centrumokban, ide számítva Münchent is, mely a kisvárosok jó tulajdonságait még leginkább megőrizte. Heidelberg — a szép, a tisztességben gazdag, mint Scheffel dicséri — egészen a diákok városa. Az Alma Mater gazdagsága s egyszersmind dicsősége a városnak. Mindenki ismeri az egyetem történetét, mindenki érdeklődik fejlődése iránt, s mindenki büszke arra, hogy a Neckarparti kisváros oly fényes közép-pontja a német szellemi életnek. A polgárok mélyen meghajolva köszöntik Fischer Kunót, mikor vele az utcán találkoznak; áhitattal nézik, hogyan tesznek, isznak «az ő diákjaik» az egyetemi ünnepek alkalmával, melyek városraszóó események, s szívesen megbocsátják a burschenschaftok apró csínyeit, melyekhez régóta hozzá szoktak. Itt érezni igazán, hogy az egyetem nem csupán egyik része a közoktatási gépezetnek, hanem bensőleg össze van forrva a társadalommal, s az eszmék, hagyományok és érdekek egész világa képezi rendíthetetlen alapját. Vajjon mikor jutunk mi odáig, — így sóhajt fel a szerző, — hogy a cleromonti vagy poitiersi polgár tiszteletnek tartsa nézni, *hogyan esznek a diákjai?* Ez a felsóhajtás mosolyra indít bennünket, pedig ha meg-gondoljuk, hogy a német polgárság érdeklődése a tudomány emberei és műhelyei iránt egészen komoly dolog, nekünk is van okunk elgondolkozni, s talán sóhajtozni is, viszonyaink fölött.

Hála Istennek, nem hazaárulás többé a német egyetemnek, a német tudománynak dicséretét hirdetni Franciaországban. Breton naplója bizonyára nem fogja felriasztani a chauvinizmus alvó oroszánját, mint Didon atya könyve évekkel ezelőtt. A fiatal szerző talán nagyon is derűs optimizmussal rajzolja a német egyetemi életet, s annak árnyoldalait nem veszi észre, vagy csak futólag érinti, — mikor, például, a docensek mostoha helyzetéről s a tudós proletariatusról szól, — de figyelmet érdemel az a méltányosság, mely kellő értékükre szállítja azokat a bizarr legendákat, melyek a német egyetemi tanárról s a német egyetemi előadásokról a francziák közt, és egyebütt is, forgalomban vannak. A leczkék nagyobb részt felolvasások ma is, s a tanárok általában kevés gondot fordítanak az előadás formai részére, mivel azt hiszik, hogy a művészi forma a gondolatok mélységét alterálja. Mindazáltal a német professor hagyományos típusa, a ki ötöl-hatol, mihelyt *Kollegienheftjéből* egy sort elveszít szem elől, s a ki évről évre ugyanazon elmésségeket recitálja változatlanul, ma már csaknem elenyészett, s mindinkább szaporodnak azok, kik az előadás választékosságára, a leczke széparányára, a kerek compositióra súlyt helyeznek. A mostani nagy philosophus tanárok hírnevöket, elég gyakran, rhetori tulajdonokná köszönhetik. Fischer Kuno, a ki jegyzetek nélkül beszél, valóságos művésze az előadásnak; Paulsen versenyez vele, s a fiatal docensek mind többen cultiválják a szép formát s hovatovább közelednek a franczia tanár típusához.

A másik legenda, a melylyel Breton leszámol, a specializálás, a mikrologia cultusa. Ez a német természetben gyökerezik ugyan, de túltengésének, szerencsére, határt szab az egyetemi rendszer, maga a különböző facultások egyesítése az Alma Mater kebelében. Az egyetemnek programjában kellő számmal vannak propædeutikus előadások, melyek a hallgatókat bevezetik a tudomány elemeibe s megismertetik velök a legáltalánosabb fogalmakat. A physikai, matematikai, nemzetgazdasági és egyéb szakok körében mindig találni egy-két általános érdekű előadást, melyeknek czélja meghatározni az illető tudományt, tanulmányozni elveit és módszereit, s kijelölni helyét, philosophiai rangját a tudományok között. Így gondoskodnak a német egyetemek arról, hogy a tudományos kutatás ne tévedjen el a szakszerűség útvesztőjében, s megmaradjon azon az eszmei magaslaton, mely a tudás egységének legerősebb biztosítéka.

A mi Breton politikai excursióit, komoly vagy gúnyos megjegyzéseit illeti, azokkal nem szabad e helyen foglalkoznunk; jobb is talán, ha gyöngéd hallgatással mellőzzük őket, ámbár a Tissot-féle handabandák- és léhaságoknál hasonlíthatatlanul többet érnek. Ebben a pontban mindazáltal szerzünk sem tud szabadulni az átlagos franczia embertelenségétől, a ki minden egalj alá elviszi magával a revanche gondolatát,

mint Orestes a furiákat. Megható, mély symbolismus van abban a heidelbergi jelenésben, mely megdöbbenő közvetlenséggel tárja föl előttünk két hatalmas cultur nép fatumát, mely talpig fegyverben évtizedek óta néz egymással farkasszemet. Egy szép deczemberi napon két ifjú sétál a *Philosophenwegen*, egy német s egy francia, békésen vitatkozva valamely tudományos problemán, s gyönyörködve a Neckar partján elterülő városban, mely a reggeli nap fényében csodálatosan ragyog. Egyszerre a gyakorló téren katonák tűnnek szemökbe, csillogó sisakkal, parányiak, mint a játékbábuk, s hirtelen, mint villamos ütés, szívökbe nyilallik egy szörnyű gondolat: mikor a végzetes napon majd fölfegyverkezve találkoznak a harcztéren, szemökben gyilkoló haraggal s szívökben a fajgyűlölet örvongó fanatizmusával. Sokáig némán, megkövülve állnak ott, nem tudnak egymásnak mit mondani. A *Philosophenweg* csöndes fasorában rémes kísértetek egy roppant vérmezőre mutatnak, melynek nevét az Idő titokrejtő méhe takarja el szemünk elől.

HAVAS ADOLF.

VEGYESEK.

— A pädagogia helye a tudományok osztályozásában. Az Archiv für systematische Philosophie legújabb füzetében (II. Bd. 1. H.) megkísérli August Stadler a tudományok új osztályozását. A figyelemreméltó kísérletnek itt csak azt a részét kívánom röviden ismertetni, mely a pädagogia helyére vonatkozik ez osztályozáson belül. Az osztályozás alapjául a tudomány fogalmának következő definitiója szolgál. A tudomány az emberi eszmélettől felvett képzetek összességének lehető legpontosabb leírása. E képzetek lehetnek *A)* egy bizonyos felismerhető sokféleségnek vagy *B)* a leírás lehetőségének képzetei. Az előbbiek alkotják magát az ismeretek összességét, az utóbbiak az ismeret elméletét. Az ismeretek vonatkozhatnak arra, *a)* hogy mi van és *b)* hogy mi legyen. Az előbbiek együttvéve adják a jelenségek tudományát, az utóbbiak az ideák tanát. Az ideák tana oszlik 1. a boldogság, 2. az erkölcsiség tanára. Az előbbi a teleologia, az utóbbi az ethika.

A teleologia leírja a világot a feltett céloknek lépcsőzetes sorozata gyanánt. E tudományok van egy része, mely e célokat az emberi szervezetre vonatkozó bizonyos alapvető feltevésekből származtatja és nem inductio útján számos eset megfigyeléséből, ezt a tiszta teleológiának lehet nevezni. De az ideák leírása, melyet a tiszta teleologia végez, arra is ösztönzi az elmét, hogy az ideákat megvalósítsa, a mi mindenképp az azt követeli, hogy az adott világot a lélekben levő mintaképekkel, vagyis épen az ideákkal összehasonlítsa. Így létrejön a természetnek